

Körfez ve Doğu Akdeniz'deki Çatışmalar ve Bölge Güvenliğine Etkileri

Dr. Bora BAYRAKTAR
Gazeteci - Akademisyen

09 Temmuz 2020 | DİPAM Ofis, İstanbul

Seminer Notları

Güvenlik kelimesini bir hegemonyanın daha yumuşatılmış bir hali olarak düşünmekteyim. Meselenin beş deniz ve Arap yarımadası, Kuzey Afrika ve İran'ı bir bütün olarak kontrol altına alma ve buradaki ağırlıklı olarak enerji ve uluslararası ticaretin ve askeri olarak önemli yerlerin kontrol altında tutulması ile ilgili bir mücadele ve rekabet olduğunu düşünmekteyim. İşin başlangıç noktası olarak da hep şunu değerlendiriyorum:

Benim iki tane milat dediğim olay vardır. Birincisi Ukrayna'ya gazın kesilmesi (2004-2005), Avrupa'nın soğukta bırakılması ve Avrupa'nın enerji güvenliği meselesinin öne çıkması. İkincisi ise 2007'deki Münih Güvenlik Konferansı'nda Putin'in konuşması. Bu ikisinin kırılma noktası olduğunu düşünmekteyim. Avrupa'nın enerji sorununun oluşması ve ABD ile Rusya'nın hareketlenmesi de dahil bugün görülen birçok olayın fitilinin bu bahsettiğim noktalarda ateşlendiğini düşünmekteyim. Tabii

ki bunun arka planı var fakat yakın zaman olarak düşünmekteyim.

Burada yapılmak istenen en başta Rusya'nın bypass edilmesi, yeni enerji nakil hatlarının oluşturulması; bunun için de bölgenin yeniden dizaynıdır. Aynı şekilde Rusya ile birlikte İran'ın da aynı şekilde baskılanması ve kontrol altına alınması ve buranın kaynaklarının bir anlamda Batı'nın denetiminden çıkmaması meselesi olduğunu düşünmekteyim. Zaten bu saydığımız sürecin bir adım öncesinde ABD'nin Irak işgali var ki bu sorunu çözemediğini görmekteyiz. 2005 ile 2010 arasında pek çok Rusya'yı bypass edecek projenin gündeme geldiğini hatırlamaktayız. Nabucco vardı, Hazar petrolünün Türkiye üstünden taşınması. Daha sonra bir İran-Irak-Suriye üstünden bir boru hattı projesi gündeme gelmiştir. Buradan bu işlerin yapılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Güvenlik açısından da Putin'in söylediği bu meydan okumadan sonra, Soğuk Savaş sonrasında kurulan bu düzenin Rusya'yı sıkıştırdığı ve bunun adil bir düzen olmadığı, Batı'nın Soğuk Savaş sonrasında işbirliğinden ziyade bir hegemonyaya döndüğü ve Rusya'nın bundan memnun olmadığını söylemesiyle beraber yine aynı dönemde renkli devrimler üzerinden Rusya karşıtı iktidarlar kurulmaya çalışması ve sonrasında Rusya'nın askeri müdahale kullanarak Gürcistan müdahalesi ile bu meydan okumaya ve kendisinin bypass edilmesine karşı çıktığını görmekteyiz. Yine o günlerde Hazar'ın kuzeyinden geçen bir petrol boru hattının inşa edilmesi, Türkmenistan ve Kazak petrolünün taşınması açısından Rusya'nın da kendisinin bypass edilmesi çabasına karşın bunları kendi üzerinden geçirme çabasının eş zamanlı geliştiğini görmekteyiz. Benim düşünce göze: Arap isyanları dediğimiz dönem, Suriye'deki çatışma, bunların bu projelerle ilgili olduğunu ve buralardaki rejim değişiklikleri üstünden Basra körfezindeki enerjinin Rusya bypass edilerek taşınması Rusya'nın da buna direncinin gelişmesi ve bunun çatışmaya dönüşmesi olarak okumaktayım. Suriye iç savaşını bununla açıklayabiliyorum. Çünkü

hatırlayacaksınız Rusya 2014'te Kırım'ı ilhak ettikten sonra Suriye operasyonuna başlamıştır. "DAEŞ ile mücadele için buraya geldim" dedi fakat bütün müdahalesini kıyı şeridinde yaptı ve kıyıyı kapattı. Burayı da tamamen mühürledi. Burada artık benim iznim olmadan denize çıkamazsın." dedi. Buna mukabil Türkiye'de, Batı destekli PKK, PYD koridoru dediğimiz Türkiye'yi bir anlamda kendi alanına hapseden ama bu boru hatlarını ya da enerji nakil hatları açıp Akdeniz'e çıkacak bir kuzey koridoru aslında kurulmaya çalışıldığı ve bunun Suriye savaşında düğümlendiğini görmekteyiz. Basra Körfezi, Doğu Akdeniz ve Kızıl Deniz, bu üç denizin aslında aynı mücadelenin merkezi olduğu, bunun bir tarafının Amerika ve Batı Avrupa olduğu diğer tarafının da Rusya olduğu ve buradaki mücadelenin enerji nakil hatlarının kontrolü olduğu ve bu oyunda Türkiye açısından baktığımız zaman Türkiye'nin de bypass edilmek istendiği yani Türkiye'nin de ben bu noktada dışarıda bırakılmak istendiğini düşünmekteyim. Özellikle 2010'da Türkiye'nin Mavi Marmara meselesi, öncesinde İran ambargosunu delmesi, yani bu iki sebepten dolayı Türkiye'nin de bypass edilmek istendiğini ve buradaki işlerin birçoğunun bu merkezden analiz edilebileceğini düşünmekteyim. Mesela Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin referandumu (2017) bu döneme denk gelmektedir. Türkiye'ye yönelik baskının arttığı dönem, Suriye'nin kuzeyindeki oluşumlar. Biraz daha aşağıya indiğimde başka bir kanal açılmaya çalışıldığını düşünmekteyim. İran ve Rusya'ya, bunların kurabileceği baskıya karşı Körfez ülkeleri arasında yakınlaşma, ittifak kurma ve aynı zamanda bunların Mısır ile olan entegrasyonudur. Bir de Mısır'daki darbe ve sonrasındaki gelişmeler vardır. Burada da bu meselenin hızlandığını görmekteyiz.

İran'ın Hürmüz'deki baskısı, Körfez ülkeleriyle anlaşmazlığı, ABD ve İsrail ile rekabeti ve anlaşmazlığı yüzünden bir Hürmüz meselesi vardır. Eğer İran Hürmüz'ü kapatırsa biz ne yaparız? Kuveyt ne yapar, BAE ne yapar, Suudi

Arabistan ne yapar? Bunların da İran'ı bypass ederek Körfez'den, Kızıldeniz'e, Doğu Akdeniz'e ve Mısır'a çıkış çabası, bunu bir alternatif çıkış yolu olarak düşünmekteyim. Yani körfez petrolü şu anda nasıl günlük 18, 19 milyon varil petrol tankerlerle Körfez'den taşınmaktadır. Bunun bir bölümü Uzak Doğu'ya bir bölümü Batı'ya gitmektedir. Bu gidiş yolunu İran kontrol etmesi bir risktir. Ne yapılması lazım? Bu riskten kurtulmaları lazımdır. Bunun da iki yolu vardır: Bir, İran'dan kurtulmaları, iki, alternatif yol bulmaları lazımdır. Alternatif yol olarak doğu-batı ekseninde, yani Arap Yarımadası'nı geçerek Mısır üzerinden doğu Akdeniz'e çıkış mevcuttur. Bu yüzden Körfez ülkelerinin Mısır ile çok yakınlaştığını ve bunun stratejik bir ittifak olduğunu ve Mısır'ın da kendi sorunlarından dolayı burayla entegre olduğunu ve burada da yine hem Türkiye'yi hem Rusya'yı bypass edecek başka bir kanal açılmaya çalışıldığını ya da bunun güvence altına alınmaya çalışıldığını görmekteyim. Buna bağlantılı olarak üçüncü bir eksen de İsrail meselesidir. İsrail'in de yine aynı şekilde hem enerji meselesi hem de güvenliği açısından öteden beri gelen Ortadoğulu Arap Milliyetçiliği'ni dağıtma, Arapları bölme ve kendi etrafındaki güvenlik duvarını güçlendirme noktasında çevredeki büyük devletlerin parçalanması projesine destek olduğunu görmekteyiz. Suriye ve Lübnan bunun bir örneğidir. Hatta Libya meselesinde İsrail'in de rol oynadığını ve körfezle beraber hareket ettiğini değerlendirmekteyim. Burada İran kuşatması noktasında Yemen'den de bahsetmek gerekmektedir. Nasıl ki Hürmüz'de İran bir baskı oluşturuyorsa bir anlamda da Bâb el-Mendep'te Suudi Arabistan ve Körfezi boğma düşüncesi vardır. Burada da buna karşı çıktığını görmekteyim. Yani Rusya, İran ve Türkiye'nin bypassı konusu üzerinden üçüncü bir konu olarak Doğu Akdeniz meselesi ön plana çıkmaktadır. Kıbrıs Rum Kesimi'nin Münhasır Ekonomik Bölge ilanları Türkiye'nin Akdeniz'de de kısıtlanması ve buradan oluşabilecek alternatif boru hatlarının ve enerji ticaretinin Türkiye, Rusya ve İran'ı hiç dahil etmeden yürütülmesi açısından atılmış

olan adımlardır. En son Türkiye'nin 29 Kasım Antlaşması ile buna karşı çıkması 3. Bir hat olarak görülmektedir. Bu çatışmanın da şu an 2 merkezi vardır: Birisi Libya iç savaşındaki taraflar birisi de Doğu Akdeniz'de Türk Yunan çekişmesinin giderek hız kazacağını düşünmekteyim. Türkiye-Mısır geriliminin de yine bununla çok ilgili olduğunu ve böyle bir gerilim içerisinde olduğunu düşünmekteyim. Yani sadece ideolojik bir Sisi Erdoğan gerilimi ya da karşılaşması ya da Müslüman Kardeşler ötesinde bir de enerji boyutu olduğunu düşünmekteyim. Yani Körfez ve Doğu Akdeniz güvenlik meselesinin enerji mücadelesi açısından temel perspektifi budur. İdeolojik olarak az önce de bahsettiğimiz gibi burada farklı bir eksen çizilebilir. Ortadoğu'da 2010 – 2011 sonrasında Müslüman Kardeşler Hareketi'nin güç kazanması, buna mukabil de Körfez Krallıkları'nın bundan zarar görmesi, bunu bir tehlike olarak algılaması dolayısıyla bir ideolojik ayırım da vardır. Yine bir ideolojik ayırım olarak İran Şiizm'i ile Körfezin yaklaşımı belki tartışılabilir. Fakat ben bunun daha çok jeopolitik ve enerjiye dayalı bir çekişme ve gerilim olduğunu düşünmekteyim.

Türkiye'nin Libya ile olan ilişkisini bu bağlamda yorumladığımızda olaylara bakarken genelde ya çok içeriden bakıyoruz, ideolojik olarak ya da ne olduğunu anlamadan konuşuluyor. Burada küresel düzeyde baktığımızda 3 tane temel küresel jeopolitik projenin çatıştığı yerdeyiz biz:

1. Amerika'nın Atlantikçi Küresel Hegemonya yaklaşımı
2. Rusyan'ın Avrasyacılığı
3. Çin'in tek yol tek kuşak projesi.

Biz de bunların gerilimini yaşamaktayız çünkü kavşak bir bölgede duruyoruz ve fay hatlarının üstünde bulunmaktayız. Birçok risk ve fırsatlar da bu sebeple var olduğunu düşünmekteyim. Bu sebeple özellikle Batı tarafından Türkiye'nin kendi başına hareket etmesi istenmemektedir. Çünkü şuan Türkiye kendi başına kalsa Mısır'daki iktidara meydan okuyabilir. Suudi Arabistan'a da meydan

okuyabilir. Aynı zamanda vanaları Türkiye'ye teslim edemeyeceklerini çünkü Türkiye'nin bunu aleyhlerine kullanacağını düşünmekte. Bu sebeple Türkiye'nin burada kendi başına bırakılması istenmiyor. Bunları zamanında PKK'nın PYD'nin eylemlerinde ve 15 Temmuz'da da gördük. Bu sebeple Türkiye'nin bu noktada bir egemenlik sorunu olduğunu düşünmekteyim. Buna karşı da Türkiye egemenliğini belirleme manasında adımlar atmıştır. Suriye'de yapılan operasyonlar bu manada atılan bir adımdır. Türkiye'nin bence Libya'ya müdahil olmasındaki en temel sebep de denizdeki egemenlik hakkının belirlenmesidir. Yapılan anlaşmanın tarafı olarak kabul edilen hükümetin de yaşayabilmesi gereklidir ki egemenlik hakkı devam etsin. Eğer hükümet devrilirse yeni gelen hükümet bunu kabul etmiyorum diyebilir. Bence bizim burada Libya'dan önce Yunanistan ile bir sorunumuz vardır. Libya'da yaptığımız destekle aslında Yunanistan ve Avrupadaki çeşitli ülkelerle rekabet halindeyiz.

Özellikle korona meselesiyle Amerika son derece içeriye döndü. ABD'deki iletişim kurduklarımızdan duyduğumuz kadarıyla durumun medyada görüldüğü kadar kötü olmadığı söylenmektedir. Fakat Trump tarafının çok güçlü bir şekilde karşılık verdiği görülmektedir. Bu sebeple seçimde sıkıntı yaşayabilir ve kaybedebilir. Trump'lı bir Amerika'nın Ortadoğuda ne yapabileceği çok net konuşabileceğimiz bir şey değildir. Amerika olayların içinde olmayı çok istemektedir. Fakat Trump Libya'da hiçbir şey yapamaz. Çünkü Clinton'ı seçim kampanyası döneminde Büyükelçi'yi kaybetmekle suçlayıp aynı riski kendisi Libya için alır mı sorusu büyük bir soru işaretidir. Fakat hala Afganistan ve Irak'taki varlığına baktığımızda Ordadoğ'dan çıkmaya çok da niyetli olmadığını düşünmekteyim. Trump kazanırsa da bu gerilim devam eder diye düşünmekteyim. Seçimleri kazanamaz ise yani Demokratlar gelirse bunu hiç düşünmek istemiyorum yani Demokratların Türkiye'ye çok ağır yükleneceklerini düşünüyorum. Bu sebeple Amerika'nın durumu belirsizliğini

korumaktadır. Aynı zamanda Trump'ın "Silent Majority" dediği sessiz çoğunluğa da inanmaktayım. Yani hala şanslı olduğunu düşünmekteyim.

İran açısından bakarsak da Trump devam ederse baskı çok daha sert olacaktır. Demokratlar gelirse İran için durum daha farklı olabilir. Bu sebeple Trump'ın kazanıp kazanmaması arasındaki farklılık en belirgin olarak İran'da görünür. Beni şu an Suriye'de rejime yönelik baskının artması ise beni şaşırtıyor.

İtalya, Fransa'nın durumundan ve Libya'nın şuanki durumundan bence son derece memnuniyetsizdir. İtalya açısından 3 sebepten dolayı Libya çok önemlidir:

1. Uluslararası Göç
2. Terör
3. Enerji

Ayrıca Libya'daki olaylardan en çok etkilenen İtalya olmuştur. İç siyasette yaşananlardan dolayı herhangi bir etkisi görülemedi fakat Fransa ile beraber hareket etmişlerdir. Fakat sonrasında hiç değilse Libya'nın batısında etkili olabileceği bir durum ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte AB'de Fransa'ya karşı bir denge oluşturduğunu görebilmekteyiz. Ayrıca İtalya üzerinden AB'de Fransa dışında da hareket edebilen bir kesim ortaya çıkmaktadır. Bence bu önemli ve üzerinde çalışılması gereken bir şeydir. Türkiye olarak İtalya – Fransa rekabeti kullanılabilir.

İsrail konusunda ise, İsrail, buranın bir enerji merkezi olmasını isterken parayı da kendisi kazanmak istemektedir. Fakat Türkiye'nin çektiği hat oldukça kafa karıştırdı bu sebeple Türkiye ve Libya'nın onayını alarak hareket etmesi gerekmektedir. Özellikle şuan Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi ve Mısır'ı da yanına alarak yürümeye çalışmaktadır. Türkiye ile rekabeti vardır ve olacaktır ama bunu asla zirveye çıkartmak istemediğini düşünmekteyim. Ayrıca oradaki projelerin

maliyeti de çok yüksek olduğu için çıkar manasında İsrail'in politikalarını revize etmesi gerektiğini düşünmekteyim.

Özellikle Sisi iş başındayken Mısır ile yakınlaşma olacağını hiç düşünmüyorum. Mısır'da yönetim değişirse bir şeyler değişebilir ve yakınlaşma olabilir. Özellikle Kudüs meselesi varken başka bir iktidar bile gelse İsrail ile çok yakınlaşma olamaz. 2002'de Ecevit İsrail'i soykırım yapmakla suçlamıştır. O sebeple bu ilişkilerin iktidarda kimin olduğuyla alakalı olduğunu düşünmüyorum. Hükümette İslami eğilimli bir parti var diye ilişkiler böyle olduğu düşünülmemeli.

Türkiye, Libya'da Rusya ile bir noktaya varabilir. Şu anda rekabet devam ediyor fakat ileride bir iş birliği olabileceğini düşünmüyorum. Şu an değil ama sonrasında iş birliği olasılığını yüksek görüyorum. Suriye'de ise Türkiye'nin durumunun stabil olduğunu düşünüyorum. Mümkün ölçüde Türkiye Fırat'ın doğusundaki iki nokta dışında istediği yerleri kontrol etmektedir. Libya'da Türkiye'nin Suriye'ye nazaran eli de çok daha güçlüdür. Tıpkı Rusların Suriye'ye kendilerini hükümetin davet ettiğini söylediği gibi Türkiye de aynısını Libya'da söylemektedir.

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

+90 216 310 30 40

info@dipam.org

+90 216 310 30 50

www.dipam.org

Murat Rejs Mahallesi Gazi Caddesi No:69
Üsküdar/İstanbul

KONUŞMACI HAKKINDA

Dr. Bora BAYRAKTAR, Türk dış politikası ve Ortadoğu sorunları üzerine uzmanlaşmış bir gazeteci ve akademisyendir. Doktora derecesini Marmara üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden, çatışma çözümleri analizi yaptığı İsrail-Filistin Barış Süreci ile ilgili çalışmasıyla almıştır. Bir dönem CNN Türk Genel Müdürlüğü görevini de üstlenmiş olan Bayraktar, halihazırda TRT World Program Müdürü olarak görev yapmaktadır.